

2624
2

სავანების თუს
ისტორიის კნიგა

17

გამოცემა ნიკოლოზ მიქნაძისა. 1904

11. 1. 9

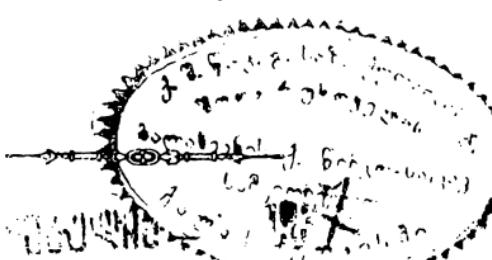
**საჭრებელოს
ისტორიიდან.**

17/1

17/1

თარგმანი

შ. შარაშიძისა.

103665000

თავითანა

ლ-მხედლავი არ. ქუთათელაძისა. ფრეილინ. ქ. № 12.

1906 წ.

Дозволено цензурою, 13 Марта 1906 года.

კეკლუები საფრანგეთი ორ ზღვას შეუა გა-
დაჭიმული, დასავლეთ ევროპის განაპირას. ეს ქვე-
ყანა ისეთივე თბილ ჰავიანია, როგორც კავკასია,
მაგრამ გაცილებით მდიდარი და უკეთ დამუშავე-
ბულია, ვინერ ჩვენი ლამაზი სამშობლო. მსხვილი
ვაჭრობა და მრეწველობა იქ რამოდენიმე ასი წლით
ადრე განვითარდა, ვიდრე ჩვენში და ამ ეამაც
იქაური ეკონომიკური კხოვრება უმაღლეს წერტი
ლამდეა მისული.—რახან საფრანგეთი ასე ბედნიერი
ქვეყანა ყოფილა, ამ ქვეყნის შეილებიც ჩვენზე
ბევრათ ბედნიერები იქნებიან—იფიქრებს მკითხვა-
ლი: ილბათ ფრანგების კხოვრება, ჩვენს ბედშავ
კხოვრებასთან შედარებით, ძალიან მხიარული და
უზრუნველი უნდა იყოს! ეს შემცდარი აზრია,
ჩემთ მკითხველო. ან კი, როგორ არ უნდა იყოს
შემცდარი, როდესაც ამ შვენიერ ქვეყნის მთელ
სიმდიდრეს ერთი მუქა ხალხი დაპატრონებია: მე-
მამულეები, ლიპიანი ვაჭრები, ბირეაზე მოთამაშები,
მექარხნეები, მევახშეები—აი ვის ჩაუგდია ხელში
მთელი საფრანგეთის ავლა-დიდება! ეს ვაუბატონები
უაზრო ფუფუნებაში და განკხრომაში ფლანგავენ
ქვეყნის სიმდიდრეს, აღვირ-წახსნილ გარყვნილების

მორევში ყრიან ხალხის ფულს; და ამავე დროს
მუშა ხალხი, ურიცვი მშრომელი ხალხი მოკლე-
ბულია ყოველივე საკუთრებას; იგინი დაქირავე-
ბულ მუშებათ გადაუქმნია უსამართლო ცხოვრე-
ბას და ექსპლოატაციის მძიმე უღელში გამბულნი,
ტანჯვითა და ვაებით სწევენ ბელუკულმართ ჭაპანს,
მუდამ ხვალინდელი დღის ფიქრში არიან, მუდამ
ოჯახის გამოკვებაზე ზრუნავენ და როცა სამუშაო-
დაეკარგებათ, შიმშილით იხოცებიან. მდიდარი
ინგლისის დედა ქალაქი—ლონდონი რომ არ მივი-
ღოთ მხედველობაში, პარიზში, საფრანგეთის სა-
ტაბრი ქალაქში, ყველაზე მეტი მუშაა, რომელთაც
ბურუუაზიული საზოგადოება სამუშაოს არ აძლევს,
და რომელნიც უსახლ-კაროთ, ულუკმა-პუროთ
ცხოვრობენ, საშინელი, აუტანელი გავირვების შეი-
ლებათ გამხდარან და დღიდან დღეზე შიმშილით
სიკვდილს მოელიან.

ესეც უნდა ესაქვაო, რომ საფრანგეთის პრო-
ლეტარიატი ზოგიერთ შემთხვევაში ჩვენსაზე ბედ-
ნიერია. ძლიერი ორგანიზაციის და გაფრცვების
წყალობით მან მოიპოვა შედარებით კარგი სამუშაო
ქირა და ნაკლები სამუშაო დღე, ხოლო ასი წლი-
საზე ხანგრძლივი დაუღალავი ბრძოლით მან
ხელთ იგდო იხეთი უფლებები და შეღავათი, რო-
მელიც უადვილებს მყვლეფელ მთავრობასთან ბრ-

ძოლას. საფრანგეთი—რესპუბლიკაა, ე. ი. იქ თვით
ხალხი განაცემს თავის თავს უმეფოთ და უკარო-
ლოთ. უმაღლესი ძალა უფლებები პარლამენტის
ხელშია იქ, ხოლო პარლამენტს ხალხი იჩევს სა-
ყოველთაო და პირდაპირი კენჭის ურით. სამხედრო
სამსახური იქ ნაკლებათ ხანგრძლივია ვიდრე ჩვენ-
ში, ფრანგების სოციალისტები კი მეღგრათ იბრძ-
ვიან მუდმივი ჯარის მოსახლებად და ხალხის საყ-
ველთაო შეიარაღებისათვის. საჩრდენოება იქ კერ-
ძო საქმეთ ითვლება და ხალხი სულაც არაა ვალ-
დებული გაუმაძლარი სამღედელოება კვებოს და
ასაზრდოოს.

ყველა ეს, როგორც ზევით ვსთქვით, ხან-
გრძლივი ბრძოლით მოიპოვა საფრანგეთის პროლე-
ტარიატმა. ამ ბრძოლის დროს იგი არა ერთხელ
დამარცხებულია, ბევრი სისხლიც დაუღვრია, მაგრამ
ყოველივე დამარცხების შემდეგ გაორკეცებული
ენერგიათ და თავგანწირულებით მიუტანია იერიში
თანამედროვე წესწყობილებაზე. რაც დრო გადიო-
და, მით უფრო მამაკათ და შეგნებულაო მიიღ-
ტოდა საფრანგეთის პროლეტარიატი უმაღლესი
უფლებების ხელში ჩასაგდებათ.

II

XVIII საუკუნის მიწურულში საფრანგეთში
იფეთქა რევოლიუციის პირველშა ცეცხლმა — საფ-

რაგენტის დიდმა რევოლუციამ. ამ რევოლუციამ ციამ გაათავისუფლა მთელი ხალხი კაროლის (კაროლები—საფრანგეთის მეფები) თვითშპურობელობის ბორკილებისაგან; გაათავისუფლა მუშები საამქრო შევიწროებისაგან, იხსნა გლეხები ბატონიშურ დამოკიდებულებისაგან და უსასყიდლოთ დაურიგა მათ მიწა. ამ რევოლუციამ ყველანი გაათანაბრა კანონის წინაშე. ჯერ მან კონსტიტუციური მონარქია შექმნა და კაროლთან ერთათ აზნაურობა და „მეშჩანები“ ჩააყენა მართვა გამგეობის საჭმეში. ხოლო როდესაც კაროლმა და არისტოკრატიმ მუხანათურათ ულალატეს ქვეყანას, როცა მათ განიხილებეს უცხო ქვეყნების მტარებლთა ხელში ჩაგდება ხალხის, რადგან ამ მტარებლებს უნდოდათ ჩაექროთ ის თავისუფლების აღი, რომელიც საფრანგეთში აღაპლაპდა; როცა იყსტრიელთა და პრუსიელთა ჯარების მონური ლაშქარი საფრანგეთს შეესია გასანადგურებლათ, — მაშინ რევოლუციამ წინ წაიწია; წაიწია წინ და მყის დეირგვინი ჩამოაცალა თავიდან კაროლს, შემდევგში კი თვით გვირგვინოსანი თავიც მოაშორა კაროლის ტანს, და შექნა თავისუფალი დემოკრატიული რესპუბლიკა, რომლის ბატონს პატრონი პარიზის ხალხი იყო, სახელდობ ვროფესიონალური ინტელიგენცია, გ: ი. ადვოკატები, ექიმები, ინჟინერები.

რები, მწერლები და სხვა., ხელოსნები და მუშები. კარგი დრო იყო ეს დროი ყველას ეგონა, რომ ა როგორც იყო დაღვა ისეთი ხანა, როდესაც უნდა სამუდაშოთ გამეფლეს ქვეყნათ თავისუფლება თანა-სწორობა და ძმობაო! ყველას ეგონა, რომ ხალხმა შექმნა ისეთი წყობილება, რომელიც დაიხსნის მას უმეტესისაგან და უღმერთო გაყვლეთისაგან. ასე-თი ოცნებით გატაცებული ხალხი ლომივით იბრძო-და და შავ დღეს აყენებდა ფეოდალურ და დეს-პოტიური ეკრაპის ჯარებს. საფრანგეთის ხალხი წმინდა სისხლით მოპოებული თავისუფლებას ანი-კებდა სხვა ერებსაც, ყველგან შექმნადა იღამიანუ-რი უფლებები, ხალხის ბატონობა და საყოველ-თაო თანასწორობა. როდესაც მტის ლაშქრები სა-ბოლოთა გაანადგურეს საფრანგეთის (სანკოულოტი ნიშნავს ჩაგლეჯილს, ძონძებში გახვეულ კაცს; ასეთი სახელით მონათლეს არისტოკრატებმა რევო-ლიუციონური ხალხი) ბურუუაზიამ შინაურ მტრებთან გამართა ბრძოლა, სამშობლოს მხსნელებს გამოუკ-ხადა ომი. მან ისარგებლა იმით, რომ მუშა ხალხი ვერ იყო საკმაოთ შეგნებული და პოლიტიკური გამოცდილებაც აკლდა, გამოგლიჯა უფლებები რე-ვოლიუციონური ხალხის ბელადებს და გადასცა შესანიშნავ სარდალს, მაგრამ ულბობელ მტარდალს ნაპოლეონ ბონაპარტს, რომელმაც თავისი თავი

მეფეთ გამოაცხადა. ნაპოლეონის მიერ გამართულ-
მა ურიცხვმა ომებმა რამოდენიმე ასი ათასი პრო-
ლეტარი შთანთქა; ამ ნაირათ ლაპოლეონმა იხსნა
და დამკვიდრა მყვლეფელთა ბატონობა. ამავე
დროს მან დიდებული საჭმელებიც მოიმოქმედა, რის-
თვისაც ისტორიაში ნაპოლეონ დიდებულის სახელი
დაერქვა. მან მთელ ქვეყნას მოფინა რევოლუ-
ციის იდეები, შემუსრა ბატონ-ყმურ დამკიდებუ-
ლებაზე დაყდრიდნობილი დესპოტიზმი და ფეო-
დალური წყობილება. ამისთვის იყო, რომ ყველა
კაროლებმა და მეფეებმა კავშირი შეკრეს ნაპოლეო-
ნის მოსახლეობათ და ამ კავშირმა გასჭრა კიდეც.
როცა ნაპოლეონი თავიდან მოიშორეს, საფრან-
გეთში აღადგინეს კაროლის და თავად-აზნაურობის
უფლებები და მხოლოდ ნატაშალი-და დასტოვეს იმ
თავისუფლების, რომელიც ხალხმა თავგანწირული
ბრძოლით მოიპოვა წინეთ. საფრანგეთის გლეხკა-
ცობას კი ათასი მილიონის ანუ მილიარდის შესას-
ყიდი გადაახადი (ВЫКУПНЫЕ ПЛАТЕЖИ) გააწერეს
შემამულეთა სასარგებლოთ! მთელს ევროპაში ქლე-
ვა-მისილი მათრახის, იეზუიტური ქუდის და ავ-
სტრიის, პრუსიის, საფრანგეთის და ინგლისის ჯო-
ნის „წმინდა კავშირი“ გამეფდა. საშინელმა ჩაგვრა-
შევიწროებამ და შიშის ზარმა შეიპყრო და შებო-
ქა ხალხი, მარა საფრანგეთის ხალხმა თან და თან

მოიბრუნა სული, მოიკრიბა ძალ-ღონე და გამოიღვიძა მონური ძილისაგან. 1830 წლის ივლისში ხალხმა უეცრათ აჯანყება მთახდინა და თუმცა ამ აჯანყებამ უჩიტანოთ და წინ და წინ მოუმზადებლათ იფერაქა, მაგრამ ესეც საკმაო იყო მეუე კარილო X ჩამოსაგდებათ. მსხვილ კაპიტალისტებმა, რომელნიც იმ დროსაც ყველა კლასებზე უფრო დიდ ძალას წარმოადგენდენ, ლუი-ფილიპე გამოაცხადეს მეფეთ, რადგან ეს უკანასკნელი მათი მეგობარი და მათი ინტერესების დამცველი იყო. მაგრამ რევოლუცია ამით როდი გათავებულა: ხან აქ, ხან იქ იფერებდა ხოლმე ხალხის აჯანყება ქალაქის ქუჩებზე; დიდი უმრავლესობა უკმაყოფილო იყო იმით, რომ მას წაართვეს მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის უფლება და სხვა მხრივათაც ავიწროებდენ — ამ უმრავლესობაშ სასტიკი ბრძოლა დაიწყო საარჩევნო უფლებათა მოხაპოებლათ. ამავე დროს მუშა ხალხმა, რომელიც ახლად შობილ სოციალისტურ იდეების გავლენას მიყვა, 1848 წლის თებერვალში რევოლუცია წამოიწყო. პარიზის ქუჩებზე ხელათ ბარიკადები გაიმართა. დაეცა კარილის ძალა და უფლებები და მოისპო უწინდელი საარჩევნო წესები. განთავისუფლებულმა პარიზმა სოციალური რესპუბლიკა გამოაცხადა, მარა, სამწუხაროთ, აჯანყებული ხალხი მოსტყუფდა და მართვა-გამგეობის საქ-

შე ბურუუაზიულ რესპუბლიკელებს გადასცა, რად-
გან ეგონა, რომ ესენი ხალხის ნამდვილ ინტერე-
სებს ემსახურებოდენ. მასა: ბურუუაზიულ რესპუბ-
ლიკელებს ეშინოდათ აჯანყებული ხალხის და მყის-
ვე ვაღასწყვიტეს იარაღის და იმ უფლებების ართ-
მევა, რომელიც ხალხმა თებერვლის რევოლუციით
მოიპოვა (საყოველთაო საარჩევნო უფლება, უსაქ-
მო მუშათათვის სახელმწიფო სახელოსნოებში სა-
მუშაოს აჩენა). პროვეკაციური საშვალებით მათ
ხელ-ახალი აჯანყება გამოიწვიეს ივნისში და ხუთი
დღის გრძელი დღე დააყენეს, უმოწყალო ნა-
დირობა და ხოცვა-უღელტა გამართეს, მათ უნდოდათ
სისხლი მორევში ჩაეხრით კომუნიზმის აჩრდილი.
გამარჯვების შედეგი მათთვისაც სამწუხარო გამოდ-
გა. ერთმანეთან კინკლაობაში და ქიშპობაში
მათ ერთობა დაკარგეს და დაიქსაქსენ. უფლება კი
მათ ერთმა მუქა თავზე ხელიალებულმა ხალხმა გა-
მოგლიჯა, რომელსაც ნაპოლეონ დიდის ძმის
შეილი, ლიუდოვიკო ნაპოლეონი მეთაურობდა. ამ
უკანასკნელმა თავის თავი საფრანგეთის იმპერატო-
რათ ვამოაცხადა, ნაპოლეონ III დაირქვა და დაი-
ყო მედავ ქალთა, ავაზეკთა და ჯარის კაცთა მე-
ფობა.

III

გვირგვინოსანი ავანტიურისტი თავის მართვა
ამგეობაში სახელს და სამხედრო ღილებას ეძებდა,
ემრავრესი მიზანი კი მისთვის შემდევი იყო: გაე-
ადა საფრანგეთი შეწველზ ფურათ თავისთვის და
ავის ბრძოსათვის და რაც შეიძლება ღილ ხანს
წველა ეს ფური. მთელი ქვეყნიერების ავაზაკები
და ბოროტომექმედნი, ბობოლა ავაზაკები, რომელ-
იაც ორდენები უმშვენებდა მკერძს და რომელნიც
ღილი პატივით და ათასნაირი ჯილდოებით იყვენ-
დეჭურვილნი, ერთი სიტყვით, მსხვილ-ძსხვილი გარ-
ცერები და არა წვრილი ქურდი-ბაცაცები, რომელ-
იც ციხეში ყრიან; თავხდი მყვირალები, ეს ვითომ-
და ღილებული სარდლები, სხვა და სხვა ჯურის
ახრწნილი ქალები, მმართველ კლასთა კოლექ-
იან დაწყებული ჩვეულებრივ როსკიპებამდე, პო-
რატიკური კარიერისტები და გაიძვერები, რომელ-
იაც „რაღაც მანქანებით“ ყოველთვის უშოვნიდენ
ოლმე ფულს საფრანგეთის სვე-ბელის გამგეებს,—
ი ის ბრძო, რომელსაც იმ დროს საფრანგეთის
კახტე მოეკალათებია. მუქთახორათა პარიეი დლიან
იამიანა გარსენილების მორევში ტრიალებდა, სა-

ზიზლარს და გაუთავებელ ქეიფს ეძლეოდა ნაპო;
ლეონ III-ის დროს. ყველა აჩისათვის, რა თქმა
უნდა, ფულები იყო საჭირო და ეს გაუბატონებულ
გულმაღდვინეთ ცარცვავდენ და ფუქვნალენ სახულ
შწიფო ხაზინას. სწორეთ ამისთვის იყო, რომ ლუ
ბონიპარტმა თავისკენ გადაიბირა მდიდარი კაპიტა
ლისტები. „ხელი ხელს ბანსო“, ნათქვამია და ნაპო
ლეონ პატარაც ცდილობადა თავის მეგობარ კაპიტა
ლისტეთ გულის მოგებას. იგი ახალ ბაზრებს შოუ
ლობდა მათთვის ეგრეთ წოდებულ დამპყრობებ
იმპერიალისტური პოლიტიკის საშუალებით და ხე
ლოვნურათ ხელს უწყობდა იმათ მსხვილ-მსხვილ
საქმეებს. გარდა ამისა ომებიც ძალიან სასარგებლობ
იყო კაპიტალისტებისთვის, რადგან ეს საუკეთესო
საშუალება იყო მუშებისთვის სისხლის გასაღებათ
ამის და გვარათ ბატონი კაპიტალისტები არც ის
ჯავრობდენ უფლებების დაკარგვაზე, ვინაიდან ა
დანაკლისს ერთი ორათ ინაზღაურებდენ ჩხრიალ
ოქრო ვერცხლით. საშვალო კლასები, ინტელიგენ
ცია და წვრილი ბურჟუაზია თანაუგრძნობდენ იმ
პერიას, რომელიც საკმაოთ დახელოვნებული იყო
წვრილმანი ხალხის წვრილმან ვნებათა წინაშე
მლიქვნელობაში. მხოლოდ მუშები ხელავდენ საფე
რანგეთის დაქვეითებას, ვანადგურებას და მონობას
ამათ ვერ შეაცდენდა ისეთი ანკისი, როგორც

გვალითათ, საყოველთაო არჩევნების შემოღება
ოველივე ძალას მოკლებულ პარლამენტში, ან და,
იდევ, კრებების და კავშირების თავისუფლებათა
ასახი. იცნეს კრავის დემოკრატიულ ქერქში გა-
ვეული მგელი და სასტიკი, სამკვდრო-სასიცოც-
ლო ომი გამოუტაცეს მას. ბლანკისტების პარ-
ეია (უნიბილ კუმუნისტ ბლანკის მომხრეები) შეთ-
ხულებას შეთქმულებაზე ამზადებდა მთავრობის და-
მხობათ და კოლექტიური საკუთრების დასაქმი-
ებლათ. 1864 წელში დაარსდა ფრანგთა სექტა
უშათა ინტერნაციონალური; კავშირისა, რომელიც
ირთო პროპაგანდას ეწეოდა მუშათა შორის შეგ-
ების შესატანათ, მშვიდობიანობის, საერთაშორისო
მიბის, კეშმარიტი დემოკრატიის და მუვლეფელებ-
ის მუდმივი კლასობრივი ბრძოლის იდეებს ფენდა
როლეტარებს. იფეთქა გაფიცვებმა, რომელნიც,
ოთვალისწილი მუშების სისხლის დანთხევით ჩაა-
წიო მთავრობამ ინტერნაციონალის წევრებს დევ-
იდენ, ციხეებში ყრიდენ და ასახლებდენ, მათა
ზრდაობა თან და თან ძლიერდებოდა და უფრო
ა უფრო მრისხანე იერიში მიქონდა ბონაპარტის
ულიტიკაზე.

IV

საფრანგეთის მეფე კანკალებდა ამ ახალგაზლი
წინაშე. ის გრძნობდა, რომ მის სამეფოში

რაღაც კარგი ამბავი არ იყო, მან იცოდა რომ
მალე დაიწრიტებოდა ფულების წყარო და, რომ
გაემაგრებია თავის მდგომარეობა და კრედიტი,
გადაწყვეტა ერთხელ კიდევ დაეღვარა პროლეტა-
რიატის სისხლი და ამით მკვდრეობით აღედგინა სა-
შვალო კლასების სხვა ერებისადმი მძულვარება.
ამ მიზნით მან საფრანგეთი გერმანიის ჭინაალმდევ
აამხედრა. ყველგან, ყველა ქვეყნებში გაისმა ინ-
ტერნაციონალის პროტესტის ხმა: „ომი, რომელიც
პოლიტიკური რევისი ასაცილებლათ ან დინასტია
ური კინკლაბის მიზეზითაა წამოწყებული — ბრი-
ყვულ ბოროტ-მოქმედებას წარმოადგენსო,“ სწრა-
დენ თავიანთ მანიფესტში ინტერნაციონალის პა-
რიული განყოფილებები.

„იმ ვაჟმატონთა ცრუ ვაჟკაცურ ყიუინას ა
რომელნიც თვითონ წვეთ სისხლსაც არ გაიმყრებ
ბენ, ხოლო საზოგადო უბედურებაში ახალ სპეცი-
ლიაციების წყაროს ეძებენ, ჩვენ წინ უნდა დავუ-
ყენოთ ხმა-მაღალი პროტესტი, პროტესტი, იმ ადა-
მიანთა, რომელთაც მშეიღობიანობა და შეკმა-
სწყურიათ!.. ძმებო, გერმანელებო! ჩვენს უთანა-
მოებას ერთათ ერთი შედეგი მოყვება: ეს იქნებო
რეინის *) გაღმა-გამოლმა მტარვალობის გამეფებ-

*) მდინარე რეინი იმ დროს საფრანგეთის და გერმანია
საზღვარი იყო.

ჰელა ქვეყნის მუშებო! რა შედეგიც არ უნდა
ოყვეს ჩვენს ცდას, ჩვენ—მუშათა საერთაშორისო
ავტორის წევრები, რომელთათვის არ არსებობს
რთა რორის ხელოვნებათ შექმნილი საზღვარი,
შეურყეველი. თანხმობის დასამტკიცებლათ ჩვენს
ულითად ნდობას და ერთობის გრძნობას გიცხა-
ებთ და საფრანგეთის მუშათა სალამს გითვლით.“
ი ამ ძმურ ხელს, რომელიც საფრანგეთის ნუშებმა
ჟაუწოდეს გერმანიის მუშათა კლასს, უკანასკნელი
იხარულით დაეჭიდა. გერმანელი პროლეტარები
წოველ კრებაზე აცხადებდენ, არასოდეს არ დავი-
კიწყებთ ინტერნაციონალის დევიზს: „პროლეტა-
რებო ყველა ქვეყნისა შეერთდით;“ და არასოდეს
არ ამოგვეფხრობა შეგნება, რომ ყველა ქვეყნის
სუშები ჩვენი მეგობრებია, ხოლო მტარეალები
თელი ქვეყნისა—ჩვენი მტრებიაო.

ბერლინში კი აი რას სწერდა ინტერნაციო-
ნალის იქაური განყოფილება: „მთელი ჩვენი სუ-
ლით და გულით, მთელი ჩვენი არსებოთ და ძალ-
ობით ვუერთდებით თქვენს პროტესტს. ჩვენ ალ-
თაცებით ვაღიარებთ, რომ არც საყვირის ხმას,
არც ზარბაზნების გრიალს. არც გამარჯვებას და
არც დამარცხებას არ ძალუდს დაგვავიწყოს ჩვენი
აერთო საქმე, სახელდობ: „ყველა მუშათა ერ-
თობაო.“

სწორეთ ისე, როგორც ჩვენში, როდესაც ।
რუსეთ-იაპონიის ომში იფეთქა, საცრანგეთშააც ।
მოაწყვეს ფრანგთა მეფის ბრძანებით პატრიოტული;
დემონსტრაციები; თავს უყრიდენ ხულიგანებს, ჯა-
შუშებს, გადაცმულ პოლიციელებს და ქუჩა-ქუჩა ।
მიერეკებოდენ. იქაც ისეთივე ბედი ეწია ამ „პატ-
რიოტულ“ მანიფესტაციებს, როგორც რუსეთში
1904 წელს. „პატრიოტების“ დღესასწაულობამ
ისეთი სახე მიიღო, რომ პოლიციის პრეფექტი
იძულებული გახდა გამოეცა მოწოდება, რომელ-
შიც თხოვდა . „პარიზის ხალხს“ შემდეგისათვის
თავი შეეკავებია და მორიდებოდა „პატრიოტულ“
აღტყინების“ გამოჩენას. და იქაც, როგორც ჩვენ-
ში ახლა, ბრძოლის ველზე დამარტინებას საფრან-
გეთის მთავრობის სრული გაბათილება მოყვა.

V

საფრანგეთის ძირგამომპალი მთავრობა მარცხ-
დებოდა და მარცხდებოდა გერმანელებთან ომში.
როცა სედანთან დამარცხების ამბავი მოვიდა და
შეიტყვეს, რომ უზურპატორი გერმანელებმა ტყვეთ
წაიყვანეს და პრუსიელები პარიზისკენ ილაშქრებენ, 4
4 სექტემბერს ახ. სტილით ხალხი პარიზის ქუჩებზე
გამოეფინა. ის აღტაცებით მიეგება ბონაპარტის დამ-
ხობას და ახალი მესამე რესპუბლიკის დამყარებას.

აალხი, რომელსაც წვრილი ბურეუაზია, ინტელი-
კუნცია და მუშები შეადგენდენ საქანონმდებლო
კრების დარბაზში შეიქრა და ნაპოლეონის გადაყე-
ნება გამოაცხადა; შემდევ ამავე ხალხში რატუშაში
კაიტაცა პარიჟის ლიბერალი დეპუტატები, ისეთივე
ჯურის ხალხი, როგორიც ივნისის რევოლუციის
სამქრობი ჯალათები იყვენ და უბრძანა შეთ საფრა-
ნგთი რესპუბლიკათ გამოეცხადებიათ, ხოლო თა-
კიანთ თავი ხალხის თავ-დაცვის მთავრობათ.

მუშათა კლასის უმეტესობამ მაშინათვე იგრძნო,
ჩომ მას დაატყდა ისეთი უბედურება, რომლის აცი-
ლება უკვე გვიანდა იყო; ისეთ ხალხს ჩაუვარა ხელ-
ში ძალა, რომელიც, აშკარა იყო, რესპუბლიკას
თხემის ადგილათ გადააჭირევდა მუშებისათვის, ხო-
ლო ხალხის თავ-დაცვას—ხალხის ღალატათ გადა-
ქმნიდა. მიუხედავათ ამისა მაშინ არავის წინააღმდე-
ვობა არ გაუწევია საქმის ასეთ ვითარებისთვის,
ჩადგან საშიშათ მიაჩნდათ შინაური ბრძოლის გა-
პართვა იმ დროს, როდესაც გამარჯვებით დამთვრა-
ლნი პრუსიის ჯარები პარიჟს უახლოვდებოდენ გა-
აანადგურებლათ. ესეც რომ არ ყოფილიყო, პარი-
ჟელი შუშები დარწმუნებული იყვენ, რომ რახან
ჰათ იარაღიც ექნებოდათ და ქალაქის მცხოვრებ-
თაგან შემდგარი სახალხო გვარდიაც ეყოლებოდათ
ჩესპუბლიკის დასაცავათ, ღალატსაც თავიდან აი-

ცილებდენ და^o რესპუბლიკასაც იხსნიდენ. ასეთგ
იმედებით გაბრწყინვებული მუშები აღტაცებით გაიკ
ძახოდენ: „რესპუბლიკას გაუმირჯოსო.“ — და მათ.
თან ერთათ მთელი მუშა ხალხი იმეორებდა: „რესპ
პუბლიკას გაუმარჯოსო!“

VI

ჩვენ^c შვენიერათ ვიცნობთ იმ ჩვენ „ბურუჟი,
პატრიოტებს“, რომელიც მუდამ სამშობლოს ინტეჭ
რესებზე კიკიკობდენ და ამავე დროს რევოლუჟი,
ციონურ პროლეტარიატს ძირს უთხრიან; ესენ^d
სულიერი ნათესავებია იმ „ლიბერალთა“ და „რეს^e,
პუბლიკელთა“, რომელთაც 4 სექტემბერს შემდეჭ
ხალხის თავ-დაცვის მთავრობა ჩაუვარდა ხელში. მხოლ
ლოთ უნდა გამოვტყდეთ, რომ ვაუბატონი ტიერი^f
ტროშიე, ფავრი, სიმონი და ამათთან ერთათ მთელი,
ბრბო კარიერისტებისა, ბოროტ მომქმედთა და გაიკ
ძვერათა, რომელნიც ამბოხებში და სისხლში ცდი,
ლობდენ თავის ბოროტ-მოქმედებათა გზა-კვალი^g,
დამალვას, ჩვენ პატრიოტებზე უფრო საქმის კა;
ცები იყვენ.

4 სექტემბრის მთავრობა მუდამ რევოლუჟი
ციონური ფრაზების მაშხალებს ისროდა. ვინ იცია
რას არ პირდებოდენ ხალხს საფრანგეთის ახალშ
ბატონ-პატრიონები: ჩვენ იგივე ვიქებით, რაც საჭ

ჭადოებრივ მშვიდობიანობის უზრუნველმყოფი
ამიტეტი იყო დიდი რევოლუციის დროს სჯობს
ეცხლი წაფუქიდოთ მთელ ქალაქს, ვრნებ მტერს
ფუთმოთო და სხვ. ამავე დროს კი ეს მუხანათები
ფინანს ნაცნობებში გულაბილათ აღიარებდენ,
რიცის დაცვა მტრისაგან სიგიერა და არაფერი
მოვაო. ეს კიდევ არ კმარა, იგინი ამტკიცებდენ,
ჟუსიელებზე ბევრათ უფრო საშიში მტერი, სატახ-
თ ქალაქის შეიარაღებული პროლეტარიატიაო.
რც რამ გასაკვირალია, რომ ამ ექსპლოატატორ-
ბ ბრძოს არაფრათ ეპიტრავდებოდა რევოლუციო-
ნარი ლაშქარის ცქერა, მით უმეტეს რომ ეს ლაშ-
ქრი უფრო და უფრო დაუინებით მოითხოვდა, ქა-
საქის დაცვა თვითონ ხალხს და მის მიერ არჩეულ
თემო საბჭოს და კომუნას აკისრეთო. ბურჟუა-
ზა მზათ იყო თუნდა სამარკებვინო ზავიც კი ჩა-
ტეგდოთ გარეშე მტერთან, ოღონდ შინაური მტე-
ბი წელში გაეტეხათ. იგი განზრახ ქმნიდა თავის
ჭმარცხებას და უბედურებას და ამნაირათ ამზადებ-
დ ნიადაგს ზავისთვის; ამით მას აზრათ ქონდა და-
კხრო ხალხში ბრძოლის სურვილი და თავისი მუ-
ნათობაც სამშობლოს ერთგულებით გაესაღებია.
რჯერ აჯანყდა სახალხო გვარდიის ბატალიონები
უმუნის მოწვევის გულისათვის, მაგრამ ამაოთ
ზავრობას ბლომათ ყავდა რეგულიარული ჯარი

და გვარლის ბურუუაზიული ბატალიონები. ხრიკე
ბის და ფიზიკური ძალის საშვალებით ჩააქრო მან ეს
ორი ამბოხება, რომელშიაც წვრილ ბურუუაზიას
არ მიუღია მონაწილეობა. ჯანყების მეთაურებს კი
სასტიკათ აზღვევის „დანაშაული“. 28 იანვარი
პარიუი ქედს იხრის პრუსიელების წინაშე; მტერ
ნებდება! ბატონი ტიერი, ბურუუაზის ბელალ
და „აღმასრულებელი ძალის“ უფროსი დროებით
ზავს აგდებს თავისუფლების ცნობილ მტერთან,
პრუსის კანცლერ ბისმარკთან. რეგულიარული ჯა-
რი იარაღს იყრის და ნებაყოფლობით ტყვეთ უვარ
დება პრუსიელებს, გერმანელები პარიუის სიმაგ
რეებს იკერენ. მტერა მაინც იმდენათ ვერ გაკად
ნიერდა, რომ სახალხო გვარლიისთვის აეყარა იარ-
ლი, ვერ გაბედა მტერმა ქალაქში შესვლა, რადგა-
კარგათ იცოდა, თუ საღ ფერქდა საფრანგეთისაღ
მი ნამდვილი სიყვარულით აღსავს ხალხის გულ
ძალიან ოსტატურათ მოეფიქრებიათ დრო-
ბითი ზავის პირობები. ამ პირობების თანახმათ სი-
ხალხო კრება, რომელსაც საბოლოო ზავი უნდა
სამოეგდო, 8 დღის განმავლობაში უნდა მოეწვია;
გზები გაფუჭებული იყო; ფრიჩა არ მუშაობდა
ზოგიერთ ამომრჩეველ ოლქებში არჩევნების ამბა-
სწორეთ იმ დღეს მივიდა, როცა თვით არჩევნები
უნდა მომხდარიყო. აშკარა იყო, რომ ასეთ პირ-

ებში არჩევნები ბუღეუაზიულ მთავრობას უნდა
აეხდინა. სწორეთ ასე მოეწყო არჩევნების საქმე
და ტიკის იმედები ერთი ორათ გამართლდა. კრეს
ის უმეტესობას წარმოადგენდა რეაქციონერები,
უყრუებულ პროვინციების უვიცი აზნაურები, მე-
ცის მტარვალობის მომხრეები, რომელნიც გლეხო-
ას ამოერჩია მთავრობის აგიტაციის და ტიკის
ეგავლენით. ამათი ლოზუნგი იყო: „ძირს ომი,
ირს რესპუბლიკა.“

VII

„ლიბერალური“, და „რესპუბლიკელი“ ბურ-
უები, რომელნიც უმცირესობას შეადგენდენ ამ
რაც შეიძლება თავისუფლათ არჩეულ და რაც
ეძღვდება ლიბერალურ კრებაზე“ (ეს ტიკის სიტ-
ებია) და აზნაურები, რომელნიც კრების უმეტე-
სობას შეადგენდენ ანაზღეულათ დაძმობილდენ. ან
რა დროს მისწრაფებათა და რწმენათა სხვადა-
სხვობა იყო, როდესაც მათ თვალწინ ედგა საზო-
ადო განსაკდელის დღე, დღე მოლალატეთა და
საგვრელთა გასამართლებისა! მთელ კრებას საერ-
ოთ ნათლათ ეტყობოდა პარიუისადმი სიძულვი-
ზე და თავისი ჯავრის და სირცხვილის პარიუის
ტუხე ამოყრის წყურვილი. გადაწყვიტეს ხალხის
ტეში გამბა: უნდა მოეხერხებიათ ისე, რომ აშბო-

ხება გამოეწვიათ, შემდეგ კი თავისებურათ ჩაეცა
ზროთ. ამ გეგმის გახორციელება მიანდვეს ერთს
პატარა ფლიდ კაცს, „დიქტატორ“ ტიტოს. ეს კა-
ცი ერთხელ უკვე „განგების“ მიერ წარმოგზავნილ
მხსნელათ მოევლინა საფრანგეთს 1848 წლის ივ-
ნისში. მაშინაც სწორეთ ამ ნაირათ იხსნა მან გან
საცდელისაგან ბურუუზიული საფრანგეთი. კრება ა-
შეურაცხყოფა მიაყენა პარიჟის ელჩებს, სხვათ
შორის მოხუც იტალიელ გმირსაც, გარიბალდის.
რომელიც საფრანგეთისათვის ღვრილა თავის სის
ხლს.

კრება პარიჟიდან ვერსალში გადავიდა, და
ამით პარიჟს სატახტო ქალაქის მნიშვნელობა დაე-
კარგა. ხალხის საყვარელ რევოლუციონერებს
ფლიურანსს და ბლანკის სიკვდილი მიუსაჯეს. კრე-
ბის აზნაურებმა და ბურუუებმა მარტო შეურაც-
ყოფაც არ აკმარეს ამდენ ტანჯვა-ვაებაში გამო-
ლილს, მაგრამ მტრის წინაშე მაინც მოუდრეკე-
ქალაქს. ომმა შეაჩერა ყოველივე ვაჭრობა და მრე-
წველობა და მთელი პარიჟი, გარდა მთილრების:
რომელთაც ალყის შემორტყმის შემდეგ თავს უშვი-
ლეს და პარიჟიდან გავიდენ, ლარიბ-ლატაკია ქი-
ლაქათ აქცია. სახალხო კრებამ დაამთავრა ხალხი
გალატაკების საქმე: მან გამოუცხადა 17 მარტი ბ-
ნის ფულის გადახდის უკანასკნელ ვადათ. ეს ფულ:

კი ოლყის შემორტყმის შემდეგ არავის გადაეხადა. ამავე კრებამ ნება დართო ვექსილების პროტესტში გაცემის და დაგირავებულ ნივთების გაყიდვისა. ამ ნაირათ რამდენიმე ასი ათასი კაცი ულმობელ მევახშეთა მსხვერპლათ გახდა; მთელ წვრილ ბურ-უაზიას გაღატაკება მოელოდა. გაჭირვებამ და შიმ-შილის აჩრდილმა მით უფრო მჭიდროთ შეაკავში-რა ესენი მუშა ხალხთან.

მეორე განკარგულებამ უკიდურეს სასოწარ-კვეთილებამდე მიიყვანა ეს ორი მილიონი პროლეტარი. ამ განკარგულების თანახმათ სახალხო გვარ-დიას ჯამაგირი დაუჭირეს, ასე რომ მცხოვრებთა დიდი ნაწილი ულუკმა პურით რჩებოდა და შიმ-შილით სიკედილი მიელოდა. დასასრულ ხალხს, პირდაპირ, მოურიდებლათ, იარაღის ძყრა დაგმუქ-რენ.

პარიუი აღელდა. სახალხო გვარდიის რევოლი-უციონურ ბატალიონებმა, გარდა მცირე ნაწილისა, შეადგინეს კავშირი და ცენტრალური კომიტეტი მმოირჩიეს. ეს კომიტეტი, საქმის ვითარების შიხე-ზვით, შემდეგ დროებით რევოლიუციონურ მთავ-რობათ უნდა გადაქცეულიყო. განუწყვეტლივ იმარ-ჩებოდა უთვალის ხალხის დემონსტრაციები, რაც ჭიდევ უფრო აღელვებდა ხალხს და ბრძოლის წყურ-ვილს უმატებდა. 30 თებერვალს ბასტილიის მოე-

დანზე მოხდა განიფესტაცია (იმ ალაგს, სადაც წინეთ ბასტილის ცნობილი ციხე იყო ამართული. ეს ციხე 1789 წლის 14 ივნისს დაანგრია ხალხმა).

რევოლუციის სვეტზე წითელი დროშა ფრიდალებდა. როცა კავშირის ბატალიონები ჩაუვლიდა ამ დროშას სამხედრო ხალხს აძლევდა.

როგორ უნდა ჩაქრონ ეს აჯანყება? როგორ დაასუსტონ და დაუძლეურონ პარიჟის პროლეტარიატი; როგორ აიცილონ თავიდან საფრთხე და რესპუბლიკის წინააღმდეგ შეთქმულების ჩაშლა? მთავრობის მეძებრებმა მიაგნეს საშვალებას: ტიერ. მა სკადა პარიჟის დაჭერაზე დაეთანხმებია პრუსიელები, მაგრამ იმ გარემოებამ, რომ ხალხი აღელვებული იყო, და სრულიად მზათ იყო ბრძოლის დაწყებისათვის, ჩაშალა ტიერის კეთილშობილური პლანები. პრუსიელებმა მხოლოთ მდიდრების უბანი დაიკრეს. ეს უბანი კავშირის ბატალიონებს ალყა შემორტყმულივით ქონდათ. უფრო შორს წასვლა კი მცირმა ვერ გაძედა: მან იცოდა, რომ ასეთი საქციელი ხელ ახალი ომის დაწყებას ნიშნავდა. ამ განახლებულ ომში კი მას საქმე ექნებოდა საფრან. გეთის ნამდვილ ხალხიან, რომელიც ან ერთიანათ ამოიხოცებოდა, ან გაიმარჯვებდა. რამდენიმე დღის შემდეგ პრუსიელებმა სრულიად მიატოვეს პარიჟი,

მუხანათი მთავრობა კი ახლა მარტო მარტო, ობ-
ლათ დარჩა.

VIII

18 მარტს გათენებისას ჯარის რამდენიმე ნა-
წილი სახალხო გვარდიის ზარბაზნებს დაეცა გასა-
ტაცებლათ. ამით მთავრობას უნდოდა საყოველთაო
იარაღის აყრა დაეწყო. გვარდიელების ხმაურობაშ
და ყვირილმა ხელათ გამოაღვიძა არე მარის მცხო-
ვრებნი; გაისმა ყიუინა და ხალხი ყვირილით: „რეს-
პუბლიკას გაუმარჯოსონ“, გვარდიელებს შიეშველა.
ჯარის კაცებს არ უნდოდათ ხალხთან ბრძოლის
ატება და მოულოდნელათ ხალხის მხარეს გადავიდენ.
ხალხის აღტაცება აუწერილი იყო. ორი ღენერა-
ლი, რომელთაც ჯარს უბრძანეს, თქვენი ძმები
ამოხოცეთო, ჯარის კაცებმა იქვე დახვრიტეს.
მთავრობა — ნაპოლეონის ბრძო, ბიუროკრატები,
კლერიკალები და პარიუში დარჩენილი კაპიტალის-
ტები შიშის ზარმა შეიპყრო. ყველა ესენი, თავზე
ჭუდ მოგლეჯილი, ვერსალისკენ გაეშურენ თავის
საშველათ; ასე გეგონებოდა, ამ „ყოვლად პატიო-
სან“ ხალხს იღნისის ხოცვა-ულეტის მსხვერპლთა
შტრდილი დასდევნებია კვალ-და-კვალო. რევულია-
რულმა ჯარმა, რომელიც ძალიან შემცირდა, რად-
გან ჯარის კაცები ათასობით გადაღიოდენ ხალხი-

საკენ, ტიერის ბრძანებისამებრ ქალაქი მიატოვა. თითქმის უბრძოლველათ პარიუი სახალხო გვარდიის ხელში : ღმოჩნდა. ასეთმა მოულოდნელმა ამბებმა თვით სახალხო გვარდიაც თითქმის გააბრუუა თავისი სიღიაღით. პროლეტარიატი გრძნობდა, რომ არ იყო საკმაოთ მომზადებული დიქტატურისათვის, ე. ი. საზოგადოებრივ ძალის ხელში ჩასავდებათ, მას არ შეეძლო თავის ძალ-ლონეს დანდობოდა, რაღაც აკლდა პოლიტიკური წერთა და გამოცდილება. მთავრობის სროს რომ შერიცება მოეწადინებია, ამას ძალიან აღვილათ მთახერხებდა: ამისთვის საკმაო იყო მას ცოტა რამ დაეთმო, უზრუნველ-ეყო რესპუბლიკური მართვა-გამგეობა, პარიუის თვით-მართველობა, სახალხო გვარდიის მუდმივი არსებობა, ბინის გადასახადის და ვექსილების ვადის გადადება და საქმე უკვე გაჩარჩული იყო. და არა თუ ხალხის გამარჯვების პირველ დღეებში, შემდეგშიაც მზათ იყო პარიუის ხალხი მთავრობას-თან მოლაპარაკება დაეწყო. საშვალო კლასები სულით და გულით ცრილობდენ შუაშავლობა გაეწიათ, მაგრამ ფეოდალ კაპიტალისტთა ბრძოს მხოლოთ ბრძოლა და საზარელი შურის-ძიება სწყუროდა. ცენტრალური კომიტეტი მიტოვებული სატახტო ქალაქის მფლობელი გახდა, მართვა გამგეობას შეუდგა და იმავე დღეს, 18 მარტს გამოსცა მანიუ

ფესტი, რომელშიაც ამბობდა: „ათას კირში და მმართველ კლასთა მუხანათობაში გამოვლილმა პროლეტარიატმა შეიგნო, რომ დადგა უკანასკნელი უამი, როდესაც მან საერთო საქმე უნდა იხსნას და ხელი მოკიდოს საზოგადო საქმეების მართვა-გამგობას... მას ჩრდამს, რომ თავისი სვე-ბედის ბატონათ თვითონ უნდა გახდეს, უნდა ძალა ჩაიგდოს ხელში, რადგან ეს მისი წმინდა მოვალეობაა, მისი და მხოლოთ მისი უფლებაა.“.

უკან დახევა გვიანლა იყო! პროლეტარიატი გახდა ბატონათ, მმართველათ და მსაჯულათ. რა ტუშის კოშკზე სისხლის ფერი შრომის დროშა ფრიალებდა.

მაგრამ ბნელი იყო ის დილა, ბნელი და საეკვო. ჰაერში ქარტეხილის აჩრდილი ტრიალებდა. „ოჟ რევოლუცია! შენ არ ელოდები შესაფერ წამა!“ — ამბობს ლისაგრეი, კომუნის ჯარის კავკი და ისტორიკოსი. „შენ ხარ ბრჩა და დაუნდობელი, როგორც სტიქიონი; უეცრივ იფეთქებ ხოლმე და თან გვიტაცებ ჩვენც. ხალხის საქმისათვის თავდადებული მებრძოლი იქ იწყებს ბრძოლას. საცა მას შემთხვევა წაეწევა. ამხანაგების შეცდომები და სუსტი მხარეები ვერ შეაშინებს მას: იმედი გაქარწყლდა, მოისპო, მაგრამ მაინც იბრძვის ის, რადგან მისი გამარჯვება მომავალში არსებობს.“

IX

მთელი თავისი გულის ყური, გრძნობა, გონება სათემო საბჭოს ანუ კომმუნის არჩევნებს მიაჰყრო პარიემა. მხოლოთ ამ არჩევნებით ცხოვრობდენ ახლა მთელი მუშა ხალხი და მისი მეთაურები. სწორეთ ამიტომ იყო, რომ აღარ დაედევნენ პარიეიდან გაქცეულ რეაქციონერთა ბრძოს; ცუდათაც მოიქცენ, რადგან ძალიან კარგათაც შეიძლებოდა, რომ ახალ გაქცეულებიც და ვერსალში დაბინადრებული ხალხის მჩავრელებიც ვერსალშივე მოემწყვდიათ, ალეა შემოერტყათ დაეტუსალებიათ. ასეთი ღონის ძიებით რევოლუციონური ხალხი კონტრრევოლუციის თვით ჩანასახსაც თავს მოკვეთდა. ამ დაუდევრობით თავისებურათ ისარგებლა ტიერმა. მან ნაუცბათევათ გამოაწყო ჯაშუშთა, უანდარმთა და დამრცხებულ ჯარის კაცთაგან შემდგარი ჯარი და პარიების დამშვიდება გადაწყვიტა. „ეს ისეთი საუცხოვო ლაშქარია, რომლის მსგავსი პარიეს არასოდეს არ ყოლიაო“ — ურცხვათ დაიკვება უტიფარმა ტიერმა. მერე რატომ ასე გაიტაცა პარუელები კომმუნაზე ფიქრმა და ზრუნვამ? აი რატომ: პარიეი, მუშათა ქალაქი, მრავალი წლების განმავლობაში მონობის მძიმე უღელ-ქვეშ იმყოფებოდა. ცხადია — პარიების ხალხს რომ ქონო-

და უფლება, ისე მოეწყო თავისი საკუთარი საქმე, როგორც მას სურდა და მოუხდებოდა და მხოლოთ საერთო სახელმწიფო საკითხების განხილვაში ყოფილიყო მთელი საფრანგეთის დანარჩენ პროვინცინბთან დაკავშირებული; მას რომ ნ. მდვილი, საყოველთაო და პირდაპირ არჩევნებზე დამყარებული ავტონომია ქონიდა, ისეთივე როგორიც შვეიცაუ რის კანტონებში ან ჩრდილო ამერიკის შტატებშია,— მაშინ პროლეტარიატი, რომელიც პარიჟის დიდ უმრავლესობას შეადგენს აღვილათ გაიყვანდა თავისოფის გამოსადევარს კანონებს და შემდეგ, თან-დათან სოციალისტურ იდეალსაც გაახორციელებდა. ბურჟუაზიას, რა თქმა უნდა, სწორეთ ამისი ეშინია და ცდილობს რამე ნაირათ ჩაცხროს პარიჟის და სხვა სამრეწველო ჭალაქების ასეთი ლტოლვილება. ამ მიზნათ ის თავგამოდებით იცავს უკიდურეს ცენტრალიზაციას მთელი ქვეყნის მართვა-გამგეობის საქმეში; ცდილობს დამოუკიდებლობის ნატამალიც არ მიანიჭოს სახელმწიფოს ცალკე ნაწილებს და როცა საქმე ასეთ ნაირათაა, ე. ი. როდესაც პროვინციები ცენტრზეა დამოკიდებული, მაშინ, რა თქმა უნდა, არჩევნების დროს პროვინციების, დაბების და სოფლების ხალხი რიცხვით აჯობებს ჭალაქების შეგნებულ პროლეტარიატს; ასე რომ საქმე ცუდათ წავა, რადგან ამო-

მრჩეველთა უმეტესობა (უვიცი გლეხები და წვრილი ბურუჟაზია) კლერიკალების (სამღვდელოების) ბურუჟაზის და თავად აზნაურობის გავლენის ქვეშ იმყოფებიან. ამ გვარათ, იქ, საცა საყოველთაო და თანასწორი უფლებებია შემოღებული, მმართველ კლასთა ერთათ ერთ ხსნას, „დამღუპველ“ დადგენილებათა თავიდან ასაშორებელ ერთათ ერთ სა-შვალებას შეადგენს ფართო თვით-მმართველობის უარ ყოფა, დოდი ქალაქების დამოუკიდებლობის შებოჭვა ცენტრალიზაციის წყალობით. მმართველ კლასებს ეს შვენიერათ ესმის და ამიტომაცაა რომ აუარებელ ხალხით გატელი პარიეს მთელი ათი წლის განმავლობაში მთავრობის მიერ დანიშნული პოლიციელები განაგებდენ.

მუშებსაც კარგით ესმოდა ყველა ეს და თვით-მართველობის იდეა ძვილში და რბილში ქონდა გამჯდარი; ამისთვის იყო რომ პროლეტარიატი თავ გამოდებით ცდილობდა თავის სანატრელ კომმუნისათვის კანონმდებლობითი უფლებები მოეპოვებია. ეს კიდევ არ კმარა—მას უნდოდა, რომ კომმუნა აღმასრულებელი უფლებებითაც ყოფილიყო აღჭურვილი და ხალხის მხაგვრელი ბიუროკრატიის მაგიერ—ხალხის მიერ არჩეული მოხელეები დაენიშნა. ასე რომ ამ ორ სიტყვით „კომმუნას გაუმარჯოს“ გამოითქმოდა შემდეგი: მუდმივი ჯარის

მოსპობა და ხალხის შეიარაღება,—არა პირდაპირი გადასახადების გაუქმება და შემოსავლის და გვარი გადასახადების შემოლება, ეკულესიის და სახელმწიფოს გათიშვა, ყველა მოხელეების ხალხის მიერ არჩევა, ყველა მშრომელებისთვის—სამუშაოს აჩენა და მშეერთათვის პურის მოპოება. თავისი თავის გამგე-მმართველი პარიუ სამაგალითოთ უნდა გამხდარიყო ღანარჩენ საფრანგეთისათვის. მას მიბაძვდა სხვა ქვეყნებიც და ამ ნაირათ მთელი კაცობრიობა გასწევდა წინ აღთქმულ სოციალისტურ ქვეყნისაკენ. აუწერელი, წარმოუდგენელი აღფრთოვანება მეფობდა პარიუში 27 მარტს, როდესაც ცენტრალურმა კომიტეტმა კომმუნის ახლათ არჩეული წევრები გამოიყვანა ხალხის წინაშე და თავისი უფლება გადასცა. ერთხმათ იგრიალა 200 ათასი კაცის მკერდიდან ამონახეთქმა ყიუინამ „კომუნას გაუქმარჯოსონ“. ფანჯრებიდან და სახლის სახურავებიდან უთვალავი ხელები ცხვირსახოცის ქნევით ეგგბებოდა საზოგადო დღესასწაულს... „ყველაფერი აღორძინდა ამ ახალ ცხოვრებაშიო— სწერს ლისაგრეი — „ვინც ამ ერთი თვის წინათ სასოწარკვეთილებას მისცემოდა—ახლა აღფრთოვანებისაგან ბრწყინავდა. ყველანი ულოცავდენ ერთბანებოს, სრულიად უცნობი ხალხი ერთმანერთს ჸიხარულით ხელს ართმევდენ. და განა გასაკვირა-

ლია? ჩვენ განა უცხონი ვიყავით ერთიანერთისაუ
თვის? ჩვენ ხომ ერთი და იგივე ნების, ერთი და
იგივე რწმენის, ერთი და იგივე სიყვარულის შეი-
ლები ვიყავით მაშინ. სიხარულით იყო აღსავსე
ჩვენი გული და თვალებზე ცრემლები გვიბრწყი-
ნავდა ყველას.“

X

ბრწყინვალე დღე გაუთენდა პარიქს. სამწუ-
ხაროთ, დიდ ხანს არ გასტანა ამ ბრწყინვალე
დღემ. მას მოყვა ბნელი, საზარელი სისხლის ღა-
მე... პარიქი თითქოს გრძნობდა საშინელი უბედუ-
რების მოახლოებას და გაშმაგებით ისუნთქავდა
წინდა პარიქს, თავ-დავიწყებით ეწაფებოდა ბეჭ-
ნიერების ფიალას.

კოშმუნამ გაამართლა იმედები. რამოდენიმე
განკარგულების წყალობით მან შეასრულა მუშათა
კლასის უმთავრესი მოთხოვნები. მან პირველათ
სუადა ქარხნების მუშათა მფლობელობაში გადა-
ცემა. სამღვდელოების შენახვა კერძო საქმეთ გახა-
და და ეკლესიის მოსამსახურები იძულებული გახმ-
დენ მრარწმუნეთა მოწყალებით ეოჩინათ თავი. მ
კოშმუნამ შეაჩერა ზოგიერთ მონასტრების საზიზრ
ლარი მოლვაწეობა, რადგან იქ საწამებელი იარა-
ლები და ორმოში ჩამწყვდეული ადამიანები აღმოაუ

ჩინეს. გამოაცალკევა შკოლა სახელმწიფოსა და ეკლესიისაგან; სრულიად მოსპოტ უწინდელი ჩაგვრა და შეფიტროვება; საზოგადოებრივი სამსახურის თანამდებობანი, რომლებიც წინათ მთავრობის ყურმოქრილ მონა-მოსამსახურეებს ქონდა მინდობილი, კომმუნამ ხალხის მიერ არჩეულებს და ხალხისვე წინაშე პასუხის მგებელ პირთ ჩააბარა. ჯამაგირი ამათ უბრალო მუშის ჯამაგირის ოდენა დაუნიშნა. სულ უმაღლესი თანამდებობაც, ასე გასინჯეთ მინისტრის ადგილებიც კი მუშებს და წვრილ მესაკუთრეებს ეჭირათ. ხალხის ამ ნამდვილ მოსამსახურეთა პატიოსნების წინაშე პარიუის აჯანყების მოისხარი მტრებიც იძულებული გახდენ ქედი მოე-იარათ. ორი თვის უკან კომუნის დაცემის შემდეგ დაიჭირეს ერთი მინისტრთაგანი და სიკედილით დასჯა მიუსაჯეს. დახვრეტის წინ მან ჩააბარა თავის კოლს 38 ათასი ფრანკი, რომელიც მას ქონოდა აბარებული. ახალ დაქვრივებულმა ქალმა ეს ფული ადასცა იმ ოფიცერს, რომელმაც მისი ქმარი დაავრეტია. კომმუნის მოღვაწეებს განცვიფრებაში ოყავდათ მტრები აგრეთვე შეუდარებელი გმირობთაც. ბევრმა მათგანმა სიცოცხლე შესწირა თავის წმენას და კაცობრიობის სიყვარულს.

და ეს უბრალო ხალხი, რომელიც რევოლუციაში ფიზიკურ შრომას მოსწყვიტა, ისე საუცხო-

კოთ განავებდა პარიუს, რომ ყველას უკვირდა. არასოდეს არ დაუძინია პარიუს ასე გულ-დამშვრდებულათ, არასოდეს არ ყოფილა იქ ასეთი წესიერება. ეს მეორე-ჯერ იყო (პირველათ თებერვლის რევოლუციის დროს) რომ შეწყვა ყოველივე ქურდობა, მტაცებლობა და ავაზაკობა, თითქო ყველა ქურდ-ბაცაცები და ავაზაკები ვერსალში გაქცეულან თავიანთ ბობოლა ამქრებთანო. სხვა მრავალი საზიზლრობაც, რომელიც ბურუუზიულ წყობილებას მუდამ თან დასდევს, თვალის დახამხამებაზე მოისპო. მედავ ქალებმა, რომელთაც თვლა არ ქონდა კაპიტალისტურ პარიუში, მიატოვეს მუშაო პარიუი და გაემართენ იქითკენ, სადაც თავი მოეყას რათ სამშობლოს, სარწმუნოების და უწინარეულ ყოვლისა საკუთრების მცველებს. სამაგიეროთ თავრი იჩინეს ნამდვილ პარიუელმა ქალებმა; ამათი გმის რობა, სულ-გრძელობა და თავგანწირულება ძველკა დროის ქალებს მოგაგონებდა. ეს იყვენ მფარველში ანგელოზები დაჭრილთათვის და ავათმყოფთათვის უშიშარნი ბრძოლის ველზე, როცა დახმარება იყო საქირო გმირებისათვის. ესენი მზათ იყვენ თავიანთებ მკერდი მიეშვირათ ტყვიისათვის, ოღონდ უკვდლუ საქმისთვის რაიმე სამსახური გაეწიათ.

მუშათა კლასმა, რომელიც საკუთარ თავისება ფლებისათვის იბრძოდა, მთელი პარიუის საზოგადოება.

ება გაათავისუფლა და გადაქმნა. მომავალშიაც, როდესაც პროლეტარიატი ხელთ იგდებს დიქტატურას, მთელი კაცობრიობის ბელადი და მხსნელი შეიქნება.

XI

ჩვენ ზევით აღვნიშნეთ, რომ 1871 წლის აჯანყების დროს საფრანგეთი ნაკლებათ შეგნებული და გამოცდილი იყო; მოკლეთ რომ ვსთქვათ ის ჯერ ნორჩი იყო და არ შეეძლო მოპოებული უფლებების შენარჩუნება. აქედან წარმოსდგება კომმუნის კველა შეცომები.

ვილაპარაკოთ ამ შეცომებზე გულ-ახდილათ. სასირცხო აქ არაფრია პროლეტარიატისთვის, ხოლო ამ შეცომების განხილვა ბევრ რამეს ასწავ-კლის მას მერმისათვის. კომმუნამ ვერ შესძლო შესაფერი ხერხის და უნარის გამოჩემა რეაქციონერთა კავშირთან ბრძოლაში. მას ეშინადა, ძალათ არ უმოგახვიო თავზე რევოლუცია დანარჩენ საფრანგეთს და მხოლოთ პარიჟს ისავდა ბურუუაზის უჯარის შემოსევისაგან; სეკურია საფრანგეთი თავისით შეუერთდება აჯანყებასთ. მას იხსნიდა განსაცდე-ულისაგან მხოლოთ სწრაფი გალაშერება მტრის წინა-დღეგვა და შეიარაღებული დახმარების აღმოჩენა იმ ქა-სლაქებისათვის, სადაც ამბოხება სტიქიურათ ხდებოდა. ისევთ ამბოხებას აღვილათ აცხრობდა მთავრობა, ვინაი-

დღან მეობოხეთ დახმარებას არავინ უწევდა. საზო-
გალო აჯანყებას ვერ გამოიწვევდა მარტო პროკლა-
მაციები, სადაც სწერდენ, რომ პარიუის გამარჯვე-
ბამ უნდა შთაბეროს მოქალაქეებს თავიანთ ხვედრის
გაუმჯობესების იმედებით. ✓

მაგრამ, რახან კომმუნამ თავის-დაცვის პოლი-
ტიკა არჩია, მას წინ-და-წინვე უნდა სცოდნოდა, რომ
შურეუაზის ძალ-ლონე აღემატებოდა ხალხისას
აშისთვის იგი უნდა ცდილოყო საქმე არ გაემწვავე
ბია და ნება-ყოფლობითი დათმობაზე დაეყოლიებია
მთავრობა. საზვალებაც საუცხოვო ქონდა კომმუნა
ასეთი აზრის განხორციელებისათვის: საკმაო იყო
ხელში ჩაეგდო საფრანგეთის ბანკი, რომელშია გ
მმართველი კლასის მთელი სიმდიდრე ინახებოდ
და საქმეც გაჩარხული იყო: მთავრობა ომის გაგრ
ძობას ვეღარ შეძლებდა და რევოლუციონერ ხალხ
დანებდებოდა. გადაჭარბებული თავმოყვარეობის ცე
დაუდევრობის წყალობით კომმუნამ არა თუ ხელში
არ იგდო ბურზუაზის $\frac{1}{4}$ მილიარდი, არამედ, არ
გასინჯეთ, არ დაუშალა კიდეც ტიერს ამ ბანკიდა
ფულის გატანა აჯანყების ჩასაცხრობათ.

გარდა ამისა, საჭირო იყო რიგიანი მომზადება
გა მომავალი სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის
თვის. საჭირო იყო, საუცხოვო მოწყობა კავში
რის ჯარებისა და ერთი ძლიერი და გამოცდილე
კაცის სარდლობა. სამწუხაროთ, ჯარის სარდალე

ის იყო, ვინც მოისურვებდა. უწესოება და დისკი-
პლინის უქონლობა თან და თან იზრდებოდა. კომ-
შუნას როგორლაც არ ებედებოდა კარგი სარდლე-
ბი. მათ შორის ბევრმა დიდი გმირობაც გამოიჩინა,
ზარა თავის თავათ გამოუცდელი კაცები იყვნენ; წა-
გალითათ დიუფალი, ფლორანსი (ორივენი გმირუ-
ლათ, დაიხოცენ ვერსალელებთან პირველი შეტაკე-
ბის დროს) და მრავალი სხვები. ბევრი პატივის მო-
ყვარე და მშრალი სიტყვის კაცებიც გამოერია,
შევრიც უსინდისო და მატყუარა ხალხა გამოდგა —
ისეთი, როგორიც ბონაპარტელების მეთაურები იყ-
ვენ, მხოლოთ ამ უკანასკნელებზე ნაკლებათ ნიჭიე-
რი და ენერგიული. ცნობილი რევოლუციონერი
და კომუნის შებრძოლი რეკლიუ მოგვითხრობს,
რომ 2 აპრილს კავშირის ჯარების შატილონთან
დამარცხების წინ დღით, როცა კოკისპირული წვი-
მისაგან დასველებული და გაცივებული ჯარი რა-
ტუშის წინ მოედანზე იღგა ჩარაზმული, ფანჯრე-
ბიდან მოისმოდა სამხედრო შტაბის წევრთა ხრინ-
წიანი სიმღერა და ყირილი:

„დავლიოთ, დავლიოთ! ეს ღმერთმა გაუმარ-
ჯოს მთელი ქვეყნის დამოუკიდებლობას!“.

რა თქმა უნდა, წინაშძლოლებში კარგებიც
ერივნენ, ნიჭიერი, საქმის ერთგული, ბრძენი, გა-
დაცული და რამოდენიმე რევოლუციონურ ბრძო-
ლაში ნაწრთობი ნალხი. სამწუხაროთ ასეთი ხალ-

ხის ცდამ და შრომამ უკვალოთ ჩაიარა, რადგან
სარდლები არ ვარგოდენ, ხოლო როცა ამათ გადაეტა
წინამძღოლობა საქმე თითქმის უკვე წაგებული იყო.

XII

ბურუუაზიამ და აზნაურობამ გააძლიერა თავი-
სი ჯარები. სამარცხინო ზავის წყალობით გაანთა-
ვისუფლეს ტყვეობიდან იმპერატორის დამარცხე-
ბული ჯარის-კაცები. სამშობლოს გამარჯვებულ
მტერთან ერთათ ესენი რეინის სალტებივით გარს
შემოერტყენ პარიეს. ძლევა მოსილი ჯარი ძლეულ
ლაშქრებს შეუერთდა საზოგადო მტერის — პროლე-
ტარიის დასამარცხებლათ. მუშა ხალხისადმ
მძულვარების გრძნობამ სძლია ეროვნულ მძულვა-
რებას და ორი გადამტერებული ერი, რომელნი
ერთმანეთს განალგურებას ემუქრებოდენ, ანაზღეუ-
ლათ დაძმობილდენ პროლეტარიატის შესამუსრავათ.

ტყვეობიდან განთავისუფლებულმა აფიცირებმა
ამ მშიშარა, უნამუსო და მუხანათმა ხალხმა, გა-
დაწყვიტეს მუშის სისხლით ჩამოერეცხათ თავიანთ
წაბილწული დიდება. საგალალო ომით ზნეობა-გა-
რწნილ ჯარის კაცებს არაყით ათრობდენ და აგრ
შებდენ კომმუნარებზე, თითქმ ესენი კაცის მკვლე-
ლნი და ევაზაკები ყოფილიყვენ. 2 აპრილს, პარ-
ეის მახლობლათ მოხდა საზარელი სამოქალაქ-
ომი, რომელშიაც ძმა ძმის სისხლს ანთხევდა. კო-
მუნარები ვერას გახდენ და მიუხედავათ გამოუ-
ქმელი გმირობის და თავგანწირულებისა მარცხდ-
ბოდენ და მარცხდებოდენ. ვინ იცის, რამდენი სი-

ხლი დაიღვარა სიმაგრეების დაცვის დროს, დაიღვარა სრულიად ამათ, რადგან ბევრათ ჯობდა სიმაგრეები დაეცალათ და ჰაერში იყვეთქებიათ. მტერი თან და თან უახლოვდებოდა ქალაქს. სულ უფრო და უფრო ახლო ხდებოდა სასტიკი შეტაკება. ხშირათ რევოლიუციონერთა მთელი რაზმები ტყვეთ მიყავდა მტერს და უმოწყალოთ ელეტლა.

დაბოლოს ბ. „პატრიოტებმა“, რომლებმაც ერთი განვაში მორთეს ამ ცოტა ხნის წინათ, როდესაც პრესიელები განადგურებას უქადდენ პარიეს და მთელი კაცობრიობა მოიწოდეს მტრის საზიღლრობის დასატუქსავათ, ახლა წარბ-შეუხრელათ უბრძანეს თავის ჯარის კაცებს, საფრანგეთის ზარბაზნები დაეშინათ საფრანგეთისავე დედა ქალაქისათვის. ცეცხლის აღმა მოიცო საბრალო ქალაქი, მის მცველებს ყოველივე იმედი დაეკრა. სასოწარკვეთლებამ შეიპყრო კომმუნარები. 21 მაისს ვიღაც მოღალატებ ალაყაფის კარები გაულო ვერსალელებს და მეორე დღეს 230 ათასი ვერსალელი შეიკრა პარიუის ქუჩებში.

XIII

პარიუი ბარიკადებით მოიფინა. ვისაც კი იარალის ტარება შეეძლო, ლომივით იბრძოდა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე. იბრძოდენ პატარა უსუსური ბავშვები, პაწაწკინა უმწეო ხელებში იარალი დაეჭირათ და უმანკო სისხლს ღვრიდენ წმინდა საქმისათვის. იბრძოდენ პარიუელი ქალები,

ის ქალები, რომლებზედაც ერთი მაშინდელი ინგლი. სური გაზეთი სწერდა: „რა საშიში იქნებოდა საფრანგეთის ხალხი, მარტივ ქალები რომ შეადგენდენ მასონ“. ჯარის კაცები იძულებული იყვენ თითეული სახლი, თითეული ქუჩა იერიშით აეღოთ. 28 მაისს, საღმოს აიღეს უკანასკნელი ბარიკადა.

დაეცა პარიჟი. უკანასკნელ სულის კვეთებამდე იბრძოდა და ბოლოს დამარცხდა შესანიშნავი, დიდებული ქალაქი, დამარცხდა ხალხი, რომელიც რევოლუციის მოწინავე ლაშქარს წარმოადგენდა. შიშის ზარი და მოკრძალება გიპურობს, როდესაც ამ დევ-გმირების აბბავს კითხულობ. ისინი ცეცქს უკიდებდენ ქალაქს, იქნებ მტერი შევაჩეროთო და კვდებოდენ გალაპლაპებული პარიჟის ალით განათებულები. დახოცილებს, ზოგს ალტაცება აღმარცვლოდა სახეზე, ზოგი ძველი რომის გამოჩენილ რესპუბლიკელების ქანდაკებას გავდა. ისეთი მშვიდი და წყნარი სახე ქონდა. იმ როგორ აგვიწერს ლისაგრეი კომბუნის მოხუც სამხედრო მინისტრის, დელეკლიუზის სრკვდილს:

„მზე მოედანს გარშემო ამართულ შენობებს! იქით ჩაესვენა. დელეკლიუზი კვლავ წინ მიღიოდა იმავე ნაბიჯით. ისე გაიარა ვოლტერის ბულვარი რომ ერთი ცოცხალი არსებაც არ შეხვდენია. იმიუახლოვდა დაცალიერებულ ბარიკადას, მიუხვი მარცხნივ და გადაიარა ქვა-ფენილის ქვებით აშენებული საფარი. უკანასკნელათ ვხედავდით მარარა წვერულვაშით შემორჩალულ პირისახეს,

რომელიც სიკვდილს უცქეროდა თვალებში. უეცრათ გაქრა დელეკლიუზი; ის დაეცა ტყვიით განგმირული".

პარიჟის აღსასრულის დღეებში მოკლეს ამ ქალაქის ერთი უმამაცესი დამცველთაგანი იარო-სლავ დომბროვსკი, რაზმელებში წითელ დროშაში გაახვიდა მისი ცხედარი და თავისუფლების ძეგლის საფეხურთან დაასვენეს ლამით, გაჩირალდნებულ კელაპტრების სინათლეში. მთელი ბატალიონი გარს შემოარტყა სახელოვანი წ ნამძღოლის ცხედარს და ყველა შუბლზე ემთხვერა მას თვითო-თვითეულათ. ის დამარხეს ცოტა ხნის შემდეგ, პერ-ლაშეზის სახაფლაოზე. დასაფლავების დროს ზარბაშნებს გრიალ-გრიალი გაქონდა.

XIV

„სამართლიანობის, წესიერების, კანონიერების, კაცური-კაცობის და ცივილიზაციის საქმემ გაი-შარჯვაო“, სთქვა ტიერმა, როცა მისი „საუკხოვო ჯარი“ პარიჟში შევიდა. „სრული შურის ძიება მოხდება, შურის ძიება კანონიერი, კანონის სახე-ლით და კანონზე დამყარებულიო.“ აღსრულდა კიდეც ბურჯუაზიული დიქტატურის აღთქმა. მდი-ნარე სენის შუა აღაგას მეორე წითელი მდინარე მიიკლაკნებოდა, — ეს კომმუნისათვის დახუცილთა სისხლის მდინარე იყო. ტყვეთ წაყვანილებს ასო-ბით და ათასობით ხერეტდენ. როცა თოფით დახვ-რეტა მობეზრდათ, საფანტი ტყვიით ულეტა დაჭ-ჭყეს უიარალო ხალხს. უველა ეს სახიზღრობა დი-ჭის გულ მოდგინეობით და ფორმალიზმით ხდე-

ბოდა: სიკვდილით დასჯას უსათუოთ ესწრებოდა შლვლელი და რაღაც ლოცვებს ბუტბუტებდა მოსაკლავათ გამზადილის სულის მოსახსენებლათ. არავინ ყუდადლებას არ აქცევდა არც სქესს და არც ასაკს. კომმუნის ქალები, რომელთაც თავიანთი სიმამაცია შვილებსაც, ქმრებსაც, ძმებსაც და სატრონებსაც გადააჭარბეს—ასობით იხოცებოდენ მათთან ერთათ. ხოცდენ ბავშვებს, რადგან ესენი მომავალ რევოლუციონერებათ და შურის მაძიებლათ მიაჩნდათ, არ ინდობდენ არც მოხუცებს, რომ პროლეტარიატის ორი აჯანყების მნახველებს მესამე აღარ მოსწრებოდა. ვერ დაივიწყებს მთელი ქვეყნის პროლეტარიატი, რომ თითეული აჯანყება ბურჟუაზიის წინააღმდეგ ათი და ასი ათასი ძმების ტანჯვა-წვალებით და სიკვდილით უნდა გამოისყიდოს მან, თუ რომ ეს აჯანყება დამარცხდა; ვერ დაივიწყებს მგოსნის შემდეგ სიტყვებს: „აღთქმული ქვეყანა წითელ ზღვას გაღმა სძევს--სისხლის ზღვას გაღმა“. ჯერ კიდევ სავსებით არ გაემარჯვნა „წესიერებას“, „რომ მოზღვავებულ სისხლში და ხოცვა-ულერაში კვლავ გამეფდა ვერსალიდან დაბრუნებულ განდევნილ ბურჟუაზიის ზნეობა. გამარჯვებულთა ორგანომ „jurnal de Paris“-მ ვეღარ მოითმინა და გაჰქიცხა ეს ბურჟუაზიული ზნეობა; მან მოაგონა ვერსალელებს ერთი ნაწყვეტი ტაციტის მიერ დაწერილი რომის ისტორიიდან:

„საზარელი ბრძოლის მეორე დღეს,—ჯერ კიდევ არ გათავებულიყო შეტაკება—ზნელაცემული და გათახსირებული რომი კვლავ გარყვნილების

ლაფში ჩაიფლა, ჩაიძირა იმ წუმპეში, რომელიც
ხორცის უბრწნიდა და სურს უფუქებდა მას. და
მოსხანდა ერთის მხრით ბრძოლა და სისხლი, ხო-
ლო მეორე მხრით ლოთობა და გათახსირება.”

ასეთი სახე ქონდა კომმუნარების მიერ ნაგმობი
სათნოების მეჯლისს. გავიდა რამოდენიმე დღე უკა-
ნასკნელი ბარრიკადის აღების შემდეგ. მასსიური
ულეტა შეწყდა, მაგრამ მკვლელობას და უმსგავ-
სობას კიდევ განაგრძობდენ: ხოცდენ ჩვენება-ჩამოურ-
თმეკლათ, უდამცველოთ და გაუსამართლებლათაც.
კომმუნის ერთი შესანიშნავი გმირთაგანი ვარლენი
ფლიდი დაბეჭდებით დაიჭირეს და ორ რაზმს შეუ-
გაატარეს; თითეული ჯარის კაცი ფალდებული იყო
ცხვირ პირში ეცემა ვარლენისათვის. ორი საათის
განმავლობაში ატარებდენ საბრალოს ასეთ წვალე-
ბაში. როცა წამება გაათავეს, ვარლენის მთელი
თავი და პირისახე გასისხლიანებულ ხორცის ნაფ-
ლეთს წარმოადგენდა; ცალი თვალი გადმოვარდ-
ნოდა. „მხაჯულმა ლენინალმა კოთხა ვარლენს,
დანაშაულათ სცნობ თავს თუ არაო.—დიახ, მე
ვარლენი ვარ; დიახ, მე ცენტრალური კომიტეტის
და კომმუნის წევრი ვიყავით—უპასუხა ვარლენმა
და ჩამოუთვალა თავისი ნამოქმედარი. ის აიყვანეს
ზონმარტის მთაზე. ბურუუაზიული მწერალი მაქსიმ
დე-კან ამნაირათ ასწერს მის სიკვდილს:

„ვარლენი იღვა წელში გამართული. ხე-
ლები დაბლა დაეშვა და ამაყათ უცქეროდა
ხალხს. ორი ჯარის კაცი მიუახლოვდა მას რამო-
დენიმე ნაბიჯის მანძილზე და თოფები დაუმიზნეს.

ორივეს უმტყუნა თოფმა. მაშინ იგრიალა სხვა ორი ჯარისკაცის თოფებმა, ვარლენი მარცხნივ გადაიხარი და აღარ განძრეულია; ტყვია შიგ გულში მოხვდენოდა. სიკვდილის წინ მან დაიძახა: „გაუმარჯოს კომშუნასო!“

ბედნიერია, ვისაც ტყვიამ გაუგმირა გულის ფიცარი. ბედნიერია, ვინც სიკვდილის წინ ხმამალლა გამარჯვება უსურვა თავის იდეას. ათასჯერ საზარელა იყო იმისი ხვედრი, ვისზედაც დაუყოვნებლივ არ იძია შურეულზიამ.

„მირჩევნია მანამ კუბოში ვნახო ჩემი ქმარი, სანამ ვერსალელებს ჩაუვარდებოდეს ხელშიო,“ ამბობდა კომშუნის ერთი ქალთაჭანი. გათოკვილ ტყვებს ვერსალში მიდენიდენ ცემა-ტყებით და წამებით. ვინც გზაში გაჟაურჩებოდა სიკვდილს, მათ ვერსალში დაუხვდებოდა „პატიოსან ადამიანთა“ ნახირი: ბრწყინვალე ახალ-გაზრდობა, ბურუუები, აზნაურები, აფიცრები თავიანთი მეუღლეებითურთ, სათნთებით იღსავსე ხასები და სხვადასხვა საჭიშ შეძავები ორივე სქესისა; მთელი ეს ხრო მიაცვიდებოდა ხოლმე ამ „საზიზლარ კაცის მკვლელებს“, აფურთხებდენ ცხეირ პირში, სცემდენ და ხარხარით დასკინოდენ მათ. აფუცრების „ლამები“ დაჭრილ კომშუნარებს ქოლგას ულიტ ნებდენ ჭრილობებში. მიცვალებულებს გასისხლიანებულ ტანისამოსს აფხრეწდენ ტანზე. „ცივილიზაციის საქმე—რა თქმა უნდა—გამარჯვებუა.“

ქმარა, ნუ-ლა ვწერო იმაზე, თუ როგორ სტანავდენ და აწამებდენ ტყვეებს, როგორ კუშავდენ

ქალებს და ბალდებს. კომშუნის ერთი წევრთაგანის მცირე წლოვანი შვილი ნაკუწ-ნაკუწათ აქციეს მხოლოთ იმისთვის, რომ მან არ ასწავლა თავისი მამის ბინა. რამოდენიმე წელიწადი გაგრძელდა რევოლუციონერების დევნა: კატორგა, ციხე და სიკვდილი.— აი როგორ სჯიდენ თავისუფლებისათვის შებრძოლებს. ძლევა-მოსილი „სამართლიანობა“ რევოლუციონერთა სისხლში ბანაობდა, ესენი კი წარბ შეუხრელათ და ზიზღით ისმენდენ ფლიდს და უშსგავსო განჩინებებს.

„არც თითონ დავიცავ თავს და არც დამცველი მჭირია!“ — მრაისხანედ დაიძახა ლუიზა მიშელმა.

XV

აი ბურუუაზიის შურის-ძიების შედეგი: სულ მცირე რომ ვიანგარიშოთ 50,000 მოკლული (ამათგან ბრძოლის დროს ორ-სამ კაცზე შეტი არ მომკვდარა) 5,000 ციხეებში წამებული, 15 ათასამდე გადასახლებული და ციხეში დაპატიმრებული პარიეს 100,000 მცხოვრები მოკლული. ნახევარი ქალაქი ზარბაზნებით დაანგრიეს, ან და ცეცხლით ამოიბუგა ქუჩის ბრძოლის დროს.

ახლა ვი ნგარიშოთ, რამდენი „ბოროტმოქმედება“ ჩაუდენია კომშუნას. უპირველეს ყოვლისა 2 ლენგრალი, რომელნიც მათმავე ჯარის კაცებმა მოკლეს, რამდენიმე ჯაშუში და შოლალატე, რამდენიმე დომინიკელი—ესენი გვარდიელებმა მოკლეს საფარილან; ექვსი თავადი სასოწარკვეთილებამდი მისულმა კომშუნარებმა დახვრიტეს მათი ხოცვას ულეტის შურის-საძიებლათ; უანდარმები და პრო-

უოკატორები, ჩინოვნიკები და ხუცები—ესენი მაშინ მოკლა ტკივილისაგან გაბრაზებულმა ხალხმა, როცა კომმუნას წუთი დათვლილი იყო.

სულ 90 მსხვერპლამდე. დასასრულ კიდევ რამდენიმე სახლი, რომელიც კომმუნარებმა ვერსალელ მხეცების შესაჩერებლათ დასწვეს. უნდა აღვნიშნოთ, რომ კომმუნარები არც აწამებდენ ვისმეს, არც დასცინოდენ, ხოლო დატყვევებულ აფიცირებს და ჯარის კაცებს ისე ექცევდენ, როგორც შემცდარ, გზადაბნეულ ძმებს.

აუსტრიულ ჩრუმუკ ჩხ. ხალხი, XVI გაზიარებაზე

მთელი ქვეყნის ბურჯუაზიამ ერთი განგაშა და აღტაცებული ყიფინა მორთო. მას უნდოდა კიდევ ახალ მკვლელობაზე და საზიზღრობაზე წაექეზებია საფრანგეთის მთავრობა. კლერიკალ-ფეოდალური ბურჯუაზის პარტიას მოთქმა-გოდება და ცრემლმორეული ზმუილი მეჯლისათ და აღფრთოვანებათ შეიცვალა. განა არ იკოდა ამ „უფლად უმანკო“, „სამართლიანმა“ და „პატიოსანმა“ ხალხმა, რომ, როგორც თვითონვე ამბობდენ, პარიჟის მემბოხეთა დროშა ამავე დროს „მსოფლიო რესპუბლიკის დროშაც“ იყო! განა არ იკორენ, რომ კომმუნამ „კაცობრიობის სახელით აილო ხელში მიხვილი“, რომ კომუნამ მთელი ქვეყნის რევოლუციონერებს გაუწოდა თავისი ძმური ხელი და ყველა უცხოელს აძლევდა ნებას, სისხლი დაენთხია პარიჟის ბარიკადებზე! განა არ ესმოდათ წყვდიადის შვილებს, რომ კომმუნა მთელი კაცობრიობის ფალევანი იყო.

და კაცობრიობის ბედნიერებას შესწირა თავი ბა-
რიკადებზე! მათ ეგონა, კომმუნის მებრძოლთა
სისხლში ჩაიხრია მთელი წითელი ინტერნაციონა-
ლი, რომ საფრთხე თავიდან აიცილეს; ეგონათ,
რომ „დამყაყებული, დამპალი, ჩასუქებული და
ლოთი ხალხი გადაურჩა „ახალგაზრდა, კუჭ-ცა-
ლიერ და ძლიერ“ კლასს. საფრანგეთის ბურუჟა-
ზიამ, ასე გასინჯეთ, რესპუბლიკაც შეინარჩუნა.
მაგრამ ვისი შიში უნდა ქონოდა მას, როცა პრო-
ლეტარიის დამარცხებული იყო.

საერთაშორისო პროლეტარიატიც მიხვდა, თუ
რა იყო კომუნა. აი რას სწერს ინტერნაციონალის
უმთავრესი საბჭო საფრანგეთის შინაურ ომზე: „მუ-
შათა პარიჟი თავისი კომმუნით მუდამ პატივის ცე-
მაში იქნება, როგორც ახალი საზოგადოებრივი
წყობილების მახარობელი და მომახსწავებელი. წამე-
ბული მისი მსხვერპლი მუშათა კლასის დიდებულ
გულში დამკვიდრდებიან. ხოლო მისი ჯალათები
ისტორიაშ უკვე მიაკრა სამარცხვინო ბოძს, რომელ-
საც მით ვერ მოაგლეჯს მათი ხუცების ვერავითარი
ლოცვა-ვეღრება.“ და აი, როდესაც 1899 წ. მთე-
ლი ევროპის კაპიტალიზმა საერთაშორისო დღე-
სასწაული გამართა და პარიჟი გამოფენა მოაწყო,
მკვდრებით აღმდგარი ინტერნაციონალის სოცია-
ლისტურმა კონგრესმა, რომელსაც იმ დროს პარიჟ-
ში ქონდა სხდომა, გვირგვინებით შეამკო „მოქავ-
შირეთა შენობა“, რადგან ამ შენობის მახლობლათ
დაულიტეს საფანტი ტუვით კომმუნარები, და გამა-
რჯვების ცროშა ამართა ნიშნათ იმისა, რომ კიდევ
ცოცხლობენ კომმუნის შურის მაძიებელნი.

XVII

1871 წლის საზარელი ქრისტიანული უკვე განიკურნა. მაგრამ საერთაშორისო პროლეტარიატი ვერ დაივიწყებს მას, ვერ დაივიწყებს, რადგანაც მან ფიცი დასდო, შური იძიოს კომმუნის მკვლელებზე, — მთელი ქვეყნის ექსპლორატორებზე. და აი ემზადება კიდევ იგი შურის საძიებლათ, თავის ძლიერ ფრთხებს ისწორებს, ირაზმება და ეწყობა, გზას იკაფავს, ალორძინებს შვენიერი კომმუნის იდეებს; იგი იბრძვის დემოკრატიული რესპუბლიკისათვის, იბრძვის ხალხის შეიარაღებისთვის, იბრძვის ეკლესის სახელმწიფოდან გამოყოფისათვის, სახელმწიფოს მიერ ჩაგვრის მოსპობისათვის და ფართო თვითმართველობის განხორციელებით ბიუროკრატიის ნაცვლათ ხალხის არჩეულების დაყენებისათვის. მისი შურის ძიების გრძნობა მაშინ იქნება დაკმაყოფილებული, როდესაც მუშა ხალხი დიქტატურას ჩაიგდებს ხელში, როდესაც განხორციელდება კერძო საკუთრების ექსპროპრიაცია და ამობრწყინდება სოციალისტური წყობილების ცხრა-თვალი მზე. არც ჩვენ უნდა დავივიწყოთ ეს შურის ძიება, რუსეთის მუშებო! ჩვენ უნდა შევგავ-შირდეთ, მოვეწყოთ და ჩვენი უფლებების გასახორციელებლათ ბრძოლისათვის მოვემზადოთ; უნდა ვეტადოთ, რომ საფუძვლიანი სოციალისტური ცოდნა შევიძინოთ. და თუ ყველა ამას შევასრულებთ, მა შინ უფრო მომზადებულები და ძლიერნი დავხვდებით რევოლუციას, ვინემ ჩვენი ძმები ფრანგები

1871 წელს.

